

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СУЧАСНОГО СТУДЕНТА З ПОЗИЦІЙ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВНЗ

MODERN STUDENT'S CREATIVE POTENTIAL DEVELOPMENT IN UNIVERSITY EDUCATIONAL ACTIVITIES

У статті висвітлено основні аспекти розвитку творчого складника особистості молодшої людини з позицій інтегрального підходу. Творчий розвиток розглядається як така інтегральна властивість, що є незамінною якістю сучасної молодшої людини та визначає її особистісний розвиток в цілому. Зроблено акцент на феномен творчого потенціалу як базисну здатність особистості до самостимулювання власного творчого розвитку. Виявлено основні передумови та складники розвитку творчого потенціалу. Названо провідні чинники розгортання творчого потенціалу у молодшої людини в умовах навчальної діяльності у ВНЗ. Висвітлено питання критеріїв виявлення творчого потенціалу, а також його зв'язку з творчо-інтелектуальною активністю особистості. Відзначено основні рівні інтелектуальної активності особистості. Показано зв'язок творчого потенціалу та інтелектуальної розвиненості, а також продемонстровано основні напрями подальшої роботи з розвитку творчості особистості за допомогою інтелектуальної активності. Констатовано, що сучасна молода людина відрізняється не лише розвиненими формально-інтелектуальними рисами, а й навичками розгортання актів творчості у відповідних до цього умовах цифрової домінантності соціальної взаємодії. Виокремлено, що центральна ланка психологічного механізму творчої діяльності містить роботу кількох фаз, до яких відносять фазу логічного аналізу проблеми, що завершується крахом логічних програм; фазу інтуїтивного рішення; фазу вербалізації інтуїтивного рішення; фазу формалізації нового знання. Підкреслено, що здатність людини до самостійних дій як ініціативність виявляється в умовах постійної взаємодії суб'єкта з об'єктом, відповідно до чого ініціатива як відображення процесуальної характеристики творчості може бути включена до складу центральної ланки психологічного механізму творчості. За результатами дослідження виокремлено, що основними структурними елементами творчого потенціалу особистості, що впливають на розгортання творчих здібностей, є: по-перше, потенційні можливості, які ще не дістали свого розвитку; по-друге, внутрішні суб'єктивні можливості, що стимулюють активізацію творчості; по-третє, об'єктивні можливості, пов'язані із впливом на предмет творчої діяльності.

Ключові слова: творчий потенціал, розвиток особистості молодшої людини, творчий саморозвиток, творчі здібності, навчальний процес у ВНЗ.

The article highlights the main aspects of the development of the creative component of a young person's personality from the perspective of an integral approach. Creative development is considered as such an integral property, which is an indispensable quality of a modern young person, and determines his personal development as a whole. The article focuses on the phenomenon of creative potential as the basic ability of a person to self-stimulate their own creative development. The main prerequisites and components of the development of creative potential are identified. The leading factors of creative potential development in a young person in the conditions of educational activity at a university are named. The article covers the issues of criteria for identifying creative potential, as well as its relationship with the creative and intellectual activity of the individual. The main levels of intellectual activity of the individual are marked. The relationship between creative potential and intellectual development is shown, and the main directions of further work on the development of individual creativity through intellectual activity are demonstrated. It is stated that the modern young person is distinguished not only by developed formal and intellectual qualities, but also by the skills to deploy acts of creativity in the appropriate conditions of the digital dominant of social interaction. Given that the Central part of the psychological mechanism of creative activity includes the work of several phases, which include phase logical analysis of the problem, which ends with the collapse of logic programs; the phase of intuitive decisions; phase verbalization of intuitive decisions; a phase of formalization of new knowledge. It is emphasized that the ability of a person to act independently as an initiative is manifested in the conditions of constant interaction of the subject with the object, according to which the initiative as a reflection of the procedural characteristics of creativity can be included in the Central link of the psychological mechanism of creativity. According to the research results, the main structural elements of a person's creative potential that affect the deployment of creative abilities are, first, potential opportunities that have not yet been developed; second, the internal subjective possibilities that stimulate the activation of creativity; third, the objective possibilities associated with the influence on the subject of creative activity.

Key words: creative potential, personal development of a young person creative self-development, creative abilities, educational process in higher education.

УДК 159.938.3:378.015.311
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.12-2.41>

Якимчук Б.А.

к.психол.н., доцент,
професор кафедри психології
факультету соціальної
та психологічної освіти
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

Постановка проблеми. Сучасне соціальне середовище насичене культурними феноменами, що стимулюють постійний творчий розвиток особистості. Серед вимог со-

годення – творчий саморозвиток індивіда, перетворення акту творчості у професійно обґрунтовану діяльність. Реконструювання акту творчості, висвітлення будь-якої події чи

ситуації як творчого, тобто цілеспрямованого продукованого акту, динамічно змінює наше уявлення про творчість у сучасних умовах соціально-культурного розвитку. Зростання ролі діджиталізаційних засобів слугує чинником зміни ставлення до творчої дії як акту вияву нового. Творча діяльність трансформується у соціальну реальність у подієвому дискурсі. Відповідно до цього, стираються грані між актом дії та творчим актом як актами діяльності та активності сучасної особистості.

Сучасна молода людина відрізняється не лише розвиненими формально-інтелектуальними рисами, а й навичками розгортання актів творчості у відповідних до цього умовах цифрової домінанті соціальної взаємодії. Нашим завданням у межах даної статті є розгляд основних можливостей, що притаманні сучасній молодій людині в контексті творчого саморозвитку та актуалізації творчого потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Ключові проблемні питання у межах досліджень проблем творчості, зокрема творчого потенціалу та обдарованості, викладено у значній кількості наукових робіт, присвячених розгляду психологічних рис та особливостей, що описують критерії та характеристики творчої особистості. Проблематика професійно-творчої підготовки сучасного спеціаліста у ВНЗ розглядається у працях таких визначних учених, як І.Я. Зязюн, Н.Г. Ничкало, Н.Ф. Тализіна, М.І. Шкіль. Наукова проблематика розвитку пізнавально-творчої активності стала предметом дослідження С.О. Кашина, Г.І. Остапенка, Ю.С. Савченко, К.Х. Сапашевої. Самостійна науково-творча та пізнавальна діяльність студентів із погляду саморозвитку творчого потенціалу, стимулювання пізнавально-мотиваційної активності, індивідуалізація навчального підходу до підвищення творчого потенціалу особистості розглядаються у наукових працях Л.І. Ніколенко, В.І. Орлової, В.А. Козакової, О.Г. Мороза.

Постановка завдання. Мета статті полягає у висвітленні основних аспектів трансформації феномену творчості в актуальних соціально-культурних умовах та можливості адаптації до них сучасної молоді людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Феномен творчості, будучи багатоплановим явищем, для свого дослідження та аналізу потребує коректного розуміння і відповідного методичного підходу. Предметом нашого наукового інтересу є творчість не як суспільно важливе явище, а творчість як акт особистісно-індивідуального розвитку, що виражається у реалізації одного із найважливіших феноменологічних складників життєвого шляху індивіда – творчого потенціалу (науковий підхід В.А. Моляко, Т.М. Титаренко).

Основними структурними елементами творчого потенціалу особистості, що впливають на розгортання творчих здібностей, є:

- потенційні можливості, які ще не дістали свого розвитку;
- внутрішні суб'єктивовані можливості, що стимулюють активізацію творчості;
- об'єктивні можливості, пов'язані із впливом на предмет творчої діяльності.

В.І. Андреев [1] пропонує такий критеріальний розподіл творчих здібностей особистості, а також відповідну класифікацію якостей студента щодо творчо-навчальної діяльності (рис. 1).

Людині як цілісній творчій особистості та суб'єктові творчості властиві такі прагнення і стани: бути енергійним, спритним, винахідливим, чесним, прямим, безпосереднім; опиратися на факти, укладаючи їх у певні закономірності; бути спритним та прагнути до вдосконалювання своєї експериментальної майстерності; прагнути до самостійних відкриттів, бути завзятим, наполегливим і незалежним; прагнути до співробітництва, самостійного розвитку, духовного зростання; домінує бажання зорієнтуватися в проблемі, швидко здобувати нові знання, сприймати новий досвід; прагнення легко долати обмеження, перешкоди, прагнення до самовираження, підкреслення свого «Я», сміливості та мужності в подоланні перешкод [5].

До основних особистісних особливостей, що впливають на розвиток творчого потенціалу, віднесемо такі, як:

- підвищена чутливість до предмета творчості, посилена вибірковість сприйняття того, що може його стосуватися;
- спрямованість інтересів, частота зосередження на відповідних завданнях, а також систематичність цих процесів;
- прагнення до створення нового, розгортання допитливості у даному напрямі;
- динаміка засвоєння нової інформації стосовно предмета творчого пошуку;
- схильність до зіставлення, аналітико-синтетичної діяльності з розроблення підвалин творчої дії;
- загальна інтелектуальна посиленість процесів та адекватність дій;
- стійка емоційна прив'язаність до предмета творчості, особистісна зацікавленість у його реалізації;
- наявність в арсеналі особистісних рис, таких як наполегливість, переконливість, цілеспрямованість, працездатність тощо;
- здатність до вироблення стійких дієвих стратегій і тактик у розгортанні акту творчості.

Таким чином, особистості з розвиненим творчим потенціалом притаманні риси внутрішньої стійкої потреби у самореалізації, а внутрішньою активною спонукою до само-

здійснення є активне ставлення до оточуючої дійсності та до власної особистості.

Відзначимо, що вагомою умовою ефективної професіоналізації особистості студента у ВНЗ є його підготовка згідно із сучасними соціокультурними умовами життєдіяльності, що передбачає не лише здатність до критичного мислення, а й вираженого рівня пізнавально-креативної активності, що тісно пов'язаний із розвитком особистості як суб'єкта творчо-професійної діяльності, із розвиненими професійно важливими якостями.

Згідно з даною моделлю, «структурними компонентами творчого, обдарованого студента є: пізнавальні потреби; оригінальність; швидке від-криття рішення в ефективній стратегії пошуку; прогнозування; оціночно-вимірювальна функція; здатність до створення ідеальних еталонів. Таким чином, потенційна креативність – це такий тип потенційної обдарованості, який характеризує готовність її

носія набувати в процесі життєдіяльності актуальну креативність» [5].

Динамічна особистісна характеристика акту творчості виявляється у відповідних її характеристиках креативності. «Однак парадокс полягає у тому, що якщо творчість є науковою категорією у психологічній науці, то саме поняття «креативність» ще не знайшло гідної дефініції у психологічних словниках і не має достатньої наукової інтерпретації у психології творчості. У цьому разі ми розглядаємо творчість як особливий вид людської активності нерегламентованого, продуктивного, перетворювального характеру» [5].

Розглядаючи загальні аспекти питання розвитку творчого потенціалу студентів, ми спираємося на ключові психолого-педагогічні положення про те, що здібності можуть проявлятися лише в активній діяльності; «особистість може набувати навичок дослідника і в умовах навчальної діяльності у ВНЗ навіть

Критерії творчих здібностей

1. *Мотиваційно-творча активність і спрямованість особистості.* Вона виражається у допитливості, інтересі, почутті захопленості, емоційному підйомі, прагненні до творчих досягнень, до лідерства, одержання високої оцінки, в особистій значущості творчої діяльності, самоосвіті, самовихованні.

2. *Інтелектуально-логічні.* Виявляються у здатності аналізувати, порівнювати, виокремлювати основне, описувати явища, процеси, давати визначення, пояснювати, доводити, обґрунтовувати, систематизувати, класифікувати.

3. *Інтелектуально-евристичні.* Полягають у здатності генерувати ідеї, висувати гіпотези, фантазувати, асоціювати, бачити протиріччя, переносити в нові ситуації знання та вміння, відмовлятися від настирливої ідеї, долати інерцію мислення, мати незалежність суджень, критичність мислення.

4. *Самоуправління особистості.* Виявляється у цілеспрямованості, вмінні планувати, самоорганізовуватися, мати самоконтроль, оцінювати самого себе, рефлексувати, бути старанним.

5. *Комунікативні.* Виявляються у здатності використовувати досвід інших, співробітничати з ними, організовувати, відстоювати свою точку зору, переконувати інших, уникати конфліктів.

Рис. 1. Критерії творчих здібностей особистості та їхні основні ознаки

тоді, коли результати її діяльності і не мають суспільного значення у вигляді готового продукту» [7, с. 45–52].

Важливо мати на увазі, що ключовою є саме активізація творчого потенціалу студентів, що пов'язана з розвитком супутніх пізнавальних інтересів. «Як відомо, будь-яка діяльність вимагає від людини наявності певних особливостей, що визначають її придатність до цієї діяльності і забезпечують успіх виконання, тобто здібностей особистості. Здібних людей від нездібних відрізняє досягнення більшої ефективності у певній діяльності. Проте здібності – лише можливість засвоєння знань, умінь, навичок, а чи стане вона дійсністю, залежить від різних умов, без яких здібності не розвиватимуться. Знання, вміння і навички залишаються зовнішніми стосовно здібностей до того часу, поки вони не засвоєні, причому здібності проявляються не в самих знаннях, уміннях і навичках, а в динаміці надбання їх, у тому, наскільки швидко людина навчається конкретній діяльності» [6].

Відзначаючи тісний зв'язок інтелектуального та творчого розвитку особистості, можемо сформулювати такі риси, що характеризують сучасного студента:

1) особи з високим рівнем творчості та розвиненими інтелектуальними навичками здебільшого мають адекватну самооцінку, високий рівень самоконтролю, виражений інтерес до нової інформації та незалежність суджень і оцінок;

2) особи з високим рівнем інтелекту та низьким рівнем творчості зазвичай мають знижену самооцінку, при цьому прагнуть до досягнення високих успіхів у навчанні (схильність до формалізованості);

3) студенти з високим рівнем творчості та низьким рівнем інтелектуальних здібностей переважно соціально неадаптовані, мають завищені неухважність та тривожність;

4) молоді люди з низькими рівнями творчості та інтелекту вирізняються адекватною самооцінкою, високим показником соціального інтелекту, адаптивністю, а також пасивністю.

Загалом відзначимо, що творча особистість має виражено високий рівень інтелектуального та професійного розвитку, має здатність до реалізації нестандартних дій, готова брати відповідальність за власні рішення та емоційно витривала.

Творча спрямованість особистості виступає ключовою передумовою акту творчої діяльності, і, як наслідок, спостерігається розвиток творчого потенціалу. У молодому віці провідною виступає навчальна діяльність, тому констатуємо значну роль продуктивної учбової діяльності у творчому розвитку особистості молоді. Джерелом творчості для

осіб студентського віку є передовсім активний інтерес до процесу та результату власної діяльності. У навчальній роботі це може бути забезпечено домінуванням стійкої пізнавальної мотивації, усвідомлення необхідності отримання нових знань та розширення інтелектуальних можливостей засобами учіння. Тому процес формування студента як суб'єкта творчості передбачає цілеспрямоване педагогічне керування розвитком творчого потенціалу студента у ВНЗ.

Творчий потенціал особистості передбачає активне включення таких складників, як сформована готовність до активності та індивідуальний стиль діяльності, інноваційний підхід до розгляду предмета творчості, розвинену рефлексію та інтуїцію, схильність до авторського пошуку нового.

Творчий потенціал передбачає урахування здатності особистості до перетворень у соціально-культурному середовищі діяльності. Творчий потенціал можна описати як інтегративне особистісне утворення, що визначає її здатність та потенційні можливості у постановці й вирішенні нових завдань у сфері власної діяльності. «При цьому результати такої діяльності, оцінені залежно від значущості досягнутої новизни, можуть слугувати показником рівня використання творчого потенціалу особистості. Творчий потенціал характеризується й здатністю людини до саморозвитку, створення нового не тільки в навколишньому світі, а й у самому собі. Формування і ступінь реалізації цієї здатності визначаються низкою зовнішніх і внутрішніх чинників, оптимальністю їх поєднання й узгодженістю у життєдіяльності особистості» [2, с. 554].

Продукти творчої діяльності студентів частіше за все характеризуються суб'єктивною новизною. Проте цінність такої творчості полягає у тому, що вона за своїм механізмом не відрізняється від творчості з об'єктивною новизною. На основі розв'язування наведених творчих завдань студентом засвоюється досвід творчої діяльності, й особистість стає здатною творчо вирішувати професійні завдання з об'єктивною новизною.

У працях Д.Б. Богоявленської такий механізм визначається як механізм «інтелектуальної активності» [3, с. 144–147]. Сама ж інтелектуальна активність з'являється у вигляді організації, що складається з трьох рівнів: стимульно-продуктивного (репродуктивного, пасивного), евристичного, креативного (рис. 2).

Уявлення про структуру психологічного механізму творчості, що описані в роботах Я.А. Пономарьова, у своїй основі будуються на врахуванні того, що творчість може мати зовнішній і внутрішній план дій, вона розвивається по етапах від одного етапу до іншого, своєю чергою, ці етапи стають структурними рівнями

Стимульно-продуктивний рівень	такі дії досліджуваних, за яких вони діють лише під впливом якогось зовнішнього стимулу. Це рівень дії соціального індивіда. В одних людей у цьому разі сама нова діяльність викликає інтерес і робить приємність; в інших – діяльність викликає інтерес, поки вона нова та складна, але як тільки вона стає монотонною, інтерес у них зникає, їхню інтелектуальну діяльність уже ніщо не стимулює
Евристичний рівень	вияв у тому чи іншому ступені інтелектуальної активності, нестимульованої ні зовнішніми чинниками, ні суб'єктивною оцінкою незадовільності результатів діяльності. Маючи досить надійний спосіб рішення, досліджувані продовжують аналізувати склад, структуру своєї діяльності, зіставляють окремі завдання, шукають нові, більш цікаві способи рішення. Кожна нова закономірність оцінюється як відкриття, творча знахідка
Креативний рівень	виявлена досліджуваним емпірична закономірність стає для нього не формальним прийомом, а самостійною проблемою, заради якої він готовий припинити запропоновану йому в експерименті діяльність. Досліджуваним, віднесеним до цього рівня, властиво самостійно ставити проблеми, займатися поглибленим аналізом на основі рішення лише одного завдання

Рис. 2. Критерії інтелектуальної активності особистості та їхні ознаки

організації творчості. Рівень від рівня відрізняється ступенем переходу здійснюваних людиною дій від зовнішнього плану до внутрішнього, від неподільності процесу (способу) до їх виразної диференціації, від невербальних маніпуляцій та інтуїтивно знайдених рішень до вербалізації інтелектуального процесу і гранично вираженої логічності, систематичності дій. Структурні рівні організації інтелекту стають рівнями вирішення творчого завдання.

Творчість передбачає збіг мотиву та мети, тобто захопленість самим предметом, занурення у діяльність. У цьому разі можна говорити про те, що мав місце розвиток діяльності з ініціативи самої особистості (фактично саморозвиток діяльності), а це, на нашу думку, й є творчість у зв'язку з професійною спрямованістю особистості. Дослідження творчої активності студентів-психологів як вияв професійної спрямованості особистості ми досліджували також емпіричним шляхом.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи, зазначимо, що актуалізація творчого потенціалу студентів сучасними

засобами, зокрема й у навчальній діяльності у ВНЗ, сприяє формуванню професійно орієнтованих творчих здібностей студентів, прискорює формування вмінь виконувати інтелектуальні операції порівняння, класифікацію, аналогію, пошук відомостей, визначати критерії та джерела пошуку, сортувати та аналізувати знайдені відомості, сприяє формуванню рефлексивного мислення, тобто усвідомлення необхідності перевірки, аналізу отриманого рішення, порівняння його з передбачуваним результатом під час вирішення завдань прикладного змісту та дослідницького характеру.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. Казань : Казанский университет, 1988. 238 с.
2. Антонова О.Є. Развитие творческого потенциала будущего учителя как фактор його професійної самореалізації. *Життєтворчість особистості: концепція, досвід, проблеми*. Запоріжжя : Хортицький навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр, 2006. С. 553–561.

3. Богоявленская Д.Б. Метод исследования уровней интеллектуальной активности. *Вопросы психологии*. 1971. № 1. С. 144–147.

4. Богоявленская Д.Б. Психология творческих способностей : учебное пособие. Москва : Академия, 2002. 320 с.

5. Иванцова Н.Б. Творчі здібності студентів-психологів як вияв професійної спрямованості. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2013. Вип. 3. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_3_30 (дата звернення: 17.03.2020).

6. Цокур Р.М. Формування потенціалу професійного саморозвитку в майбутніх викладачів вищої школи у процесі магістерської підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 ; Південноукраїнський державний пед. університет імені К.Д. Ушинського. Одеса, 2004. 20 с.

7. Янкович О.І. Розвиток технологій формування творчої особистості в педагогічній теорії та практиці України у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія «Педагогіка, психологія і соціологія»*. 2010. Вип. 8(170). С. 45–52.